

ment buduće retorike koja legitimira novi ciklus nasilja. Posuđujući pojam od filozofa Renéa Girarda, Herscher prepoznaje upravo taj obrazac kao "mimetičko nasilje" (*mimetic violence*). U konačnici, imajući ispred sebe povijest ponavljajućih obrazaca mimetičkog nasilja na Kosovu i uloge arhitekture u tom procesu, koje autor zorno dočarava citatima iz govora, press konferencija i drugih medijskih tekstova, teško je oteti se snažnom dojmom poznate sintagme da se povijest ponavlja. Knjiga *Violence Taking Place: The Architecture of the Kosovo Conflict* moćna je interdisciplinarna analiza sukoba na Kosovu te uloge arhitekture u argumentaciji i legitimaciji nasilja, pri čemu na kraju čitatelj ostaje impresioniran dubinom i širinom autorove analize, ali i u konačnici vrlo pesimističnim promatranjem svijeta u kojem je prostor za napuštanje mimetičkih obrazaca nasilja vrlo sužen.

Korana Radman

Andrea Matošević, Pod zemljom. Antropologija rudarenja na Labinštini u XX. stoljeću, Institut za etnologiju i folkloristiku i Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Zagreb 2011., 358 str.

Knjiga *Pod zemljom. Antropologija rudarenja na Labinštini u XX. stoljeću* Andree Matoševića spada u već pomalo zaboravljen etnografski žanr – monografiju nekoga kraja. No, dok se klasične monografije uglavnom usredotočuju na godišnje i životne običaje nadzemnog života ljudi koji obitavaju na određenom geografskom lokalitetu, Matošević nam donosi višestruko neuobičajeno djelo. Riječ je o opisu života podzemnih radnika rudara o čijoj sudbini podjednako odlučuje podzemna priroda i nadzemna uprava. Da bi obuhvatio tu dvojnost autor se vješto koristi nalazima industrijske antropologije, političke antropologije, folkloristike te etnografije. Tim bi se redosljedom mogla opisati i poglavlja pa nas na početku knjige upoznaje s radničkim znanjima, tehnikama obavljanja posla, razvojem rudarskog područja Labinštine i eksploatacije *kove* (rudnika), ali i sa svjetskim trendovima i tehnološkim uvjetima koji određuju brzinu i uspješnost iskapanja te nekad tako cijenjene rude.

Posebnu pažnju Matošević posvećuje odnosima koje bismo mogli podvesti pod interese političke antropologije, a to su odnosi koji se ponajprije tiču promjena političke vlasti te promjena vlasnika i uprave rudnika koji rudare i rudnik shvaćaju kao potrošnu radnu snagu i potrošni prirodni resurs, često s nesigurnim i po život opasnim uvjetima rada. Stoga je odnos rudara prema rudniku dvojak. Rudari se spram kove odnose s poštovanjem, ali i s odbojnošću, a prikaz tog proturječnog odnosa autor nastoji provući kroz naredna poglavlja, naglašavajući kako je razvoj rudarske industrije nužno promatrati iz perspektive političkih promjena, ali i kako je potonje važno analizirati "odozdo", iz specifičnog rudarskog pogleda na vlastiti posao i svakodnevicu.

Politička previranja dobro osvjetljuje prikaz dviju Labinskih republika, odnosno dvaju štrajkova, s preplitanjem "moći, dominacije i ideologije, ali i proizvod-

nje, ponosa i osnovnog preživljavanja". Labinski štrajk iz 1921. godine, u kojem su se rudari (potpomognuti zemljičarima) pobunili protiv fašističke uprave rudnika, zauzima posebno simboličko mjesto u kasnijem socijalističkom režimu, ali i u svijesti samih rudara kojima pobuna za vlastita radnička prava i pravednije političko uređenje postaju svojevrsni kulturni kapital temeljen na političkim postavkama etničke heterogenosti, internacionalnosti, odnosno anacionalnosti. Rudarsku civilizaciju odlikuje ponajprije profesionalna bliskost, a revolucionarne ideje prve polovice 20. stoljeća samo su doprinijele profesionalnoj homogenosti bez obzira na druge identitetske odrednice, kao npr. etničke, dobne, zanatske. Druga Labinska republika, štrajk proveden 1987. godine, imao je sasvim drukčiji politički kontekst, ali i različite štrajkaške motive i realizacije od onih koji su se odvijali šezdeset i šest godina ranije. Ovoga puta rudari nastoje zadržati svoja prava, ne udružuju se s ostalim radništvom, ne postoji čak ni ujednačeni intenzitet prosvjeda dvaju ugljenokopa (Pićan u Tupljaku i Ripenda u Labinu), a postoji i konstruirani paradoks: protiv koga se rudari bore, ako su oni ujedno i vlasnici rudnika (jer samoupravni socijalizam rudnik definira kao društveno vlasništvo). No, ideološki upliv na postojanje rudarom svakako se ogleda i u izgradnji urbanih cjelina poput Raše, koja je zbog talijanskih potreba eksploatacije rude sagrađena u 547 dana. Gradić arhitektonski uronjen u rudarsku kulturu istodobno je hladan i rezerviran prema svakodnevnim potrebama stanovnika za koje je izgrađen. On prije veliča fašističku nadmoć nad koloniziranim radništvom, nastojeći da grad nikad ne postane Grad, već ostane profesionalno izolirani kamp, što se sigurno odrazilo i na njegove stanovnike pa otuda moguće i na razlike dvaju štrajkova. Poglavlje "Dva svijeta i organizacija rada" posebice dobro pokazuje suodnos rudarske potkulture s prevladavajućim nadzemnim ideologijama utjelovljenim u upravama rudnika. Svaka od uprava koja je uspostavljala sustav organizacije rada na Labinštini nastojala je povećati produktivnost povećavajući norme iskopanog ugljena, no najčešće nauštrb sigurnosti radnika. Matošević analizira koliziju rudarskog dugoročno stjecanog znanja o vađenju rude i kratkoročnih te profitabilno orijentiranih namjera uprava da rudu tretiraju isključivo kao zaradu i kapital, napose u uspostavljanju talijanskog Sustava Bedaux ili u primjeni socijalističke inačice stahanovizma. Sustav Bedaux temeljio se na "znanstvenom kronometarskom mjerenju kvantitete posla odrađenog od strane jednog rudara s učinkom višeg prosjeka u jednoj minuti". Talijanska fašistička verzija Bedauxa ljudske resurse normira, klasificira, racionalizira te pretvara u potrošnu robu, a otkazi, novčane sankcije i ucjenjivanje rudara, ukoliko ne ispune normu, dio su ove dehumanizacije podzemnih radnika. Iako su Sustav Bedaux i stahanovizam na prvi pogled različiti u svojem tretmanu radnika i vrednovanju rada, oba sustava "zagovaraju sličan princip rada – uštedu vremena, uštedu materijala, redukciju pauzi te racionalizaciju proizvodnje", što je u konačnici štetno i za rudara i za njegovo radno okruženje. Posebno zanimljivo poglavlje odnosi se na simboličke i političke konotacije socijalističkog udarnika. Fenomen jugoslavenskog udarništva, jedan od omiljenih toposa YU mitologije, ovdje se razotkriva kao ideološki postulirana vrijednost, ali i internalizirana slika rudara kao mirnodobnih boraca koji kopaju "što više ugljena za izgradnju domovine", kako navodi jedan od Matoševićevih kazivača. Sovjetski model udarništva nazvan stahanovizam, prema

rudaru Alekseju Stahanovu koji je 1935. godine višestruko prebacio normu iskopanog ugljena, u domaćoj je inačici nakon 1945. promovirao udarnike koji su za svoje prenormirane radne uspjehe odlikovani kao heroji rada, a samoprijegor se smatrao intrinzičnom odlikom vrijednog radnika. Matošević će opravdano takav sustav opisati kao koloniziranje vlastitih radnika, tim više jer su oni i njihovi uspjesi ubrzo bili posve zaboravljeni, a sam je rudarski posao na skali društveno poželjnih vrijednosti vraćen na samo dno kao nevidljiv, prljav i opasan posao.

Etnografski i folkloristički dio knjige pred čitaoce donosi načine preživljavanja i život u rudniku te odnose među radništvom i njihovu svakodnevicu. Iako rudari dijele pojedina znanja, terminologiju i oruđe s drugim zanimanjima (zemljoradnicima, vojnicima i moreplovcima), rudarske posebnosti teškoga rada i nepristupačnog radnog habitusa stvaraju predodžbe o njima kao posebnoj radničkoj kulturi, a nerijetko je i njihova samopercepcija obložena specifičnim rudarskim folklorom povezanim s okolišem u kojem i na kojeg djeluju. Opasnost od gorskog udara – *škopije* ili od ljudske pogreške u rudnicima se prevenirala različitim oblicima suradnje i dogovorenog signaliziranja, ali i vjerovanjem u "nadnaravna" bića koja pomažu ovim podzemnim radnicima, odnosno vjerovanjem kako pojedina ovozemaljska bića nikako ne bi trebala silaziti u jamu, kao što su, na primjer, žene. Naime, sva pisana i nepisana pravila kojima se rudari okružuju čine specifičnost njihove profesije i njihova identiteta koji je sazdan i od "poslovne etike" koju su sami stvarali. Nerijetko se ta etika temeljila na liminalnosti samog radnog područja koje je podjednako pripadalo tehnički razvijenoj industriji, kao i fantastično imaginiranom podzemnom svijetu. Ova poglavlja najbolje pokazuju što je sve činilo svijet kojeg se Matošević poduhvatio objasniti. A objasnio ga je na izuzetno zanimljiv i antropološki uspješan način, ukrižujući vlastite interpretacije s bogato odabranom znanstvenom literaturom i publicistikom, filmskom građom s rudarskom tematikom te, konačno, s razgovorima s rudarima (odabrani intervjui se u integralnoj verziji mogu naći na kraju knjige, što je posebna vrijednost Matoševićeva teksta).

Tea Škokić

Damir Zorić, *Etnografije hrvatskih misionara*, Matica hrvatska, Zagreb 2011., 182 str.

U sklopu nedavno obnovljene biblioteke Mala knjižnica, Matica hrvatska izdala je knjigu *Etnografije hrvatskih misionara* etnologa i povjesničara Damira Zorića. Kako i sam autor ističe, nakon dvadeset i pet godina bavljenja (etno)ostavštinom hrvatskih misionara te većim brojem objavljenih radova na tu temu, došlo je vrijeme zaokružiti cjelinu i napraviti svojevrsnu sintezu višegodišnjih istraživanja. Za samu etnološku i antropološku znanost takav se stručni doprinos može pokazati vrlo vrijednim iz razloga što i sama suvremena etnologija "vuče korijene" upravo iz pisanih zapažanja misionara koji su se među prvima uputili na duga putovanja prema dalekim i nepoznatim zemljama.